

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 йилдан нашр этилади
Йилда 6 марта чиқади

6-2018
Декабрь

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

А.АКБАРОВ	
Ҳайнрих Ҳайненинг “Қарағай” шеъри ва унинг таржималари ҳақида	83
ТИЛШУНОСЛИК	
А.МАМАЖОНОВ, А.САМИНОВ	
Оксюморон – нутқда ғайриодатий бирикмалар ҳосил қилиш усулларида бири	88
М.РАСУЛОВА, И.ҚУЧҚАРОВ	
Инглиз ва ўзбек тиллари паремия ва фразеологик бирликларининг концептуал гендер таҳлили	91
Ҳ.ЗАКИРОВА	
Замахшарий ва унинг “Муқаддамат ул-адаб” асари талқини	94
ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ	
Б.УМУРЗАҚОВА	
Хорижий тилларни ўқитишда ёшларда эстетик дунёқарашни шакллантиришнинг педагогик асослари	97
А.АБДУЛЛАЕВ, Н.АБДУЛЛАЖОНОВ	
Мамлакатимиз оммавий жисмоний маданияти ва оммавий спортнинг назарий асослари	100
ИЛМИЙ АХБОРОТ	
М.НАЗАРОВ	
Балиқларни тўйимли тирик озуқа билан боқиш сифатли балиқ етиштиришнинг истиқболли йўналишларидан бири сифатида	103
Ш.ЖУМАНИЯЗОВ	
Ўзбекистон тасвирий санъатида маҳобатли рангасвир асарларнинг тарихий ва замонавий интеграцияси	105
А.АБДУХАЛИМОВ	
Мустақиллик йилларида Фарғона водийси қишлоқларида янги иш ўринларини яратиш ва аҳолини иш билан таъминлаш масалалари	109
И.М.АРЗИМАТОВА, М.ИСМОИЛОВА	
Шахс тарбиясида эстетик қадриятларнинг ўрни	112
А.ҚАМБАРОВ, М.НАЖМЕТДИНОВА	
Ёшларда мафкуравий иммунитетни шакллантиришда мусиқий маданиятнинг роли	114
С.СОДИҚОВ	
Аҳоли ҳуқуқий маданиятини юксалтириш фуқаролик жамияти қуриш гарови	116
А.САБИРДИНОВ	
Чўлпоннинг “Кеча ва кундуз” романига чизгилар	119
Д.ХУСЕНОВА	
Лев Толстой ҳикояларида шарқона мотивлар	121
В.ГИЁСОВА	
Эртанинг халқ оғзаки ижодиётида фольклор матнининг кўринишларидан бири сифатида	124
М.ШОКИРОВА	
“Спорт” семали бирликлар хусусида	127
А.АСИМОВ	
Ўқувчиларни масала тузишга ўргатишда инновацион ғоялардан фойдаланиш	129
Д.ҚАМБАРОВА	
Янги авлод ўқувчиларининг интеллектуал ва ижодий ривожланишининг давлат таълим сиёсати	133
Д.ЮЛДАШЕВА, Н.НАБИЕВА	
Болалар фольклорида “Бўри” зооморф метафорасининг антропоцентрик таҳлили	135
М.ДИЛБАРЖОНОВА	
Тахаллус ва лақабларнинг қўлланилиши хусусида	138
И.ЮЛДАШЕВ, И.ПУЛАТОВ, Г.ЙУЛДАШЕВА	
Тасвирий санъат машғулоти орқали тушунча, тасаввурлар ҳосил қилишда кўргазмалилик принципининг назарияси ва методикаси	140
Х.ШОДМОНОВ Ш.АКРАМОВ	
Қанд лавлагининг биологияси, етиштиришнинг ўзига хос хусусиятлари ва иқтисодий самарадорлиги	142
М.РАХИМОВ, Х.АБДУРАСУЛОВ	
Четдан келтирилган қорамол бузоқларини бўрдоқига боқишнинг жадал усули	145
БИБЛИОГРАФИЯ	
Библиография	147

УДК: 78.087.54

ЁШЛАРДА МАФКУРАВИЙ ИММУНИТЕТНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА МУСИҚИЙ МАДАНИЯТНИНГ РОЛИ

А.Қамбаров, М.Нажметдинова

Аннотация

Мазкур мақолада Ўрта Осиёнинг маданий мероси бўлган мусиқий маданият тараққиётининг тарихий жараёнлари ва унинг ёшлар мафкуравий иммунитетини шакллантиришдаги ўрни билан боғлиқ масалалар таҳлил қилинади.

Аннотация

В статье анализируются исторические процессы развития музыкальной культуры, являющейся культурным наследием Средней Азии и роль музыкальной культуры в формировании в молодежи идеологического иммунитета.

Annotation

This article analyzes the role of Central Asian cultural heritage in the history of musical culture and its role in acquiring the ideological immunity of the youth.

Таянч сўз ва иборалар: маданият, маданий мерос, мусиқий маданият, иммунитет, мафкура, маънавият, санъат, мумтоз мусиқа маданияти, инсонпарварлик.

Ключевые слова и выражения: культура, культурное наследие, музыкальная культура, иммунитет идеология, духовность, искусство, культура классической музыки, гуманизм.

Keywords and expressions: culture, cultural heritage, musical culture, immunity, ideology, spirituality, art, classic musical culture, humanism.

Мусиқий маданият кўп асрлик тарихга эга бўлиб, моддий маданият ёдгорликларининг тасдиқлашича, Ўзбекистон ҳудудида Ўрта Осиё халқлари аجدодлари яратган қадимги цивилизация мавжуд бўлган.

Бугунги кунда Ўзбекистон халқлари маданий мероси бўлган, тилшунослик ва адабиётшунослик, санъатшунослик ва бошқа соҳаларда ҳам салмоқли натижаларга эришилмоқда [1.169]. Жумладан, мусиқий маданиятни юксалтириш борасида мамлакатимизда амалга оширилаётган миллий-маънавий ислохотлар самарадорлигини ошириш, демократик тамойилларни қарор топтириш ҳамда ижтимоий-сиёсий жараёнларни бошқаришда муҳим аҳамият касб этмоқда. “Энг муҳими, бугунги кунда мусиқа санъати навқирон авлодимизнинг юксак маънавият руҳида камол топишида бошқа санъат турларига қараганда кўпроқ ва кучлироқ таъсир кўрсатмоқда” [1.141]. Демак, ёшларда мафкуравий иммунитетни шакллантиришда ҳам мусиқанинг алоҳида ўрни борлигини эътироф этиш ўринлидир. Шу билан бирга оилада ижобий муҳитни юзага келтиришда мусиқа муҳим ўрин тутди. Мутахасссларнинг фикрига қараганда, гўзал мусиқа инсон онгига ижобий таъсир этар экан, у нафақат боланинг идрокига, балки унинг дунёқарашининг шаклланишига ҳам таъсир этади, маънавий озуқа беради, куй, кўшиқ эшитган инсоннинг руҳи ором олади. Шу нуқтаи назардан мусиқий маданиятнинг шахс маънавий дунёқарашини шакллантиришдаги ва унда мафкуравий иммунитетни шакллантиришда тутган ўрнини тадқиқ этиш долзарбдир. Бу эса

қуйидагилар билан белгиланади:

Биринчидан, Ўзбекистоннинг миллий тараққиётида маънавиятнинг устуворлигига таянувчи ижтимоий-фалсафий концепция жамият ривожланишида мусиқанинг ўзига хос ўрнини белгилаб беради.

Иккинчидан, мумтоз мусиқа шахс камолотининг барча босқичларида унга фалсафий, ахлоқий, эстетик ғояларни сингдиришда, юксак инсонпарварлик туйғуларини шакллантиришда муҳим руҳий-эмоционал омил бўлиб хизмат қилади.

Учинчидан, Ватан мустақиллиги ёшларнинг ўз қобилияти, иқтидори, истеъдоди ва, умуман, эркин бадийий-ижодий фаолиятини ривожлантириш учун етарли объектив, субъектив шароитларни юзага келтиради.

Шу боис ҳам мусиқанинг янгиланиб бориши ва жараёнларнинг давом этиши жамият тараққиётининг барча соҳаларида юз бераётган ислохотларнинг уйғун ҳолда амалга оширилишида муҳим аҳамиятга эгадир. Бу, ўз навбатида, мусиқа маънавий тараққиётнинг таркибий қисми сифатида махсус тадқиқ этиш заруриятини келтириб чиқаради. Шуни назарда тутган ҳолда, мақолада қуйидаги вазифалар амалга оширилди:

– “Мусиқа”, “Мумтоз мусиқа”, “Замонавий мусиқа”нинг ёшларда мафкуравий иммунитетни шакллантиришдаги мазмун-моҳиятини ёритиш;

– мусиқанинг маънавий ҳаёт билан алоқадорлигини таҳлил қилиш;

– ёшларнинг маънавий-руҳий покланиши, миллий ўзликни англашида мусиқанинг ижтимоий-тарбиявий ролини очиб бериш кабилар шулар жумласидандир.

Ўрта асрлар мусулмон Шарқи мутафаккирлари маданиятнинг

А.Қамбаров – ФарДУ, фалсафа фанлари номзоди, доцент.
М.Нажметдинова – ФарДУ, ижтимоий иш кафедраси катта ўқитувчиси.

адабиёт, шеърят, муסיқа, хаттотлик, нотиклик сингари турларини ўрганишга оид бой фалсафий-эстетик мерос қолдирганлар. Улар муסיқий маданиятни ахлоқ ва нафосат мезонлари билан баҳолаганлар, унинг моҳиятини ахлоқ ва нафосат уйғунлигида кўрганлар. Жумладан, Абу Наср Муҳаммад ал-Фаробий санъатнинг, айниқса, шеърят, муסיқаннинг руҳий ҳаёт инъикоси эканлигини ҳамда унинг кишиларга чуқур таъсир этиш хусусиятларини алоҳида таърифлайди. Шунингдек, у ўзининг “Катта муסיқа китоби” номли асарида муסיқа масалалари билан боғлиқ ҳолда умумий илмий метод, педагогика, этика ва эстетика масалаларига ҳам тўхтаб ўтади [2.183].

Мустақиллик йилларида улуғ боболаримизнинг ана шундай анъаналарини давом эттирган ҳолда, мамлакатимизда муסיқа санъатининг кенг ривожланишига қаратилган дастур ва режалар амалга оширилмоқда. Жумладан, мумтоз муסיқий меросимизни асраб-авайлаш ва ўрганиш, уни ёш авлодларга безавол етказиш мақсадида кўплаб кўриктанловлар, нуфузли халқаро муסיқа анжуманлари мунтазам равишда ўтказиб турилибди (2.140). Бу эса бевосита ёшларни мафкуравий таҳдидлардан ҳимоя қилишда асосий омил бўлиб хизмат қилади.

Халқимиз учун болани ёшлик чоғидан бошлаб миллий тарбия, ахлоқ-одоб, юксак маънавият асосида вояга етказиш доимо долзарб аҳамият касб этган. Биргина она алласида айтиладиган сўзларда ҳам фарзанднинг юксак камол топиши ифодаланган. Бола дунёга келиши билан дунёдаги энг меҳрли кўшиқ – аллани эшитади. Севимли шоиримиз Чўлпон алла ҳақида шундай деган эди: “Бир бола ухламаса, алла айтадилар. Бола тез ухлаб кетар. Чунки ул андин бир лаззат ҳис қилур”. Бу ифодада алланинг энг муҳим фазилати – бола руҳига таъсири акс этган. Алла кўшиқлари матнида онанинг фарзанд кўрганига шукрона, фарзандига бахт-саодат тилаши, ўзининг ҳис-туйғулари ифодаланган, аммо алланинг матнида қандай мазмун ифодаланишидан қатъий назар, аёлнинг фарзандига муҳаббати устуворлик қилади. Оила аъзоларининг бир-бирига бўлган меҳр-муҳаббати, ғамхўрлиги оиланинг мустаҳкам бўлишига ёрдам беради. Алланинг садолари бола руҳига иймон, ватанига

муҳаббат, халқига ҳурмат, ўзи туғилган оилага иззат бўлиб қўйилади. Шунинг учун ҳам оқилона турмуш тарзини шакллантиришда алланинг, муסיқаннинг ўрни беқиёс. Алладаги фазилатларни Абу Али ибн Сино ҳам алоҳида таъкидлаган. Шифокор, аллома алланинг бола руҳига, тарбиясига ижобий таъсир кўрсатишини алоҳида ўқтиради.

Самарқанд яқинидаги Мўминобод қишлоғидан топилган 3 минг 300 йил муқаддам суяқдан ясалган най чолғуси шундан далолат берадики, ҳамма замонларда ҳам муסיқа инсонларга маънавий озуқа бўлиб келган. Муסיқа садолари кайси халқ ёки миллат вакили томонидан ижро этилмасин, энг эзгу, юксак ва нозик инсоний кечинмаларни ифода этади.” Ҳақиқатан ҳам муסיқа таъсирида киши ғоят нозик ва теран ҳиссиётларни бошдан кечиради. Аниқланишича, Бетховеннинг бешинчи симфонияси юрак фаолиятига хуш таъсир қилса, “Ой сонатаси” асабларни тинчлантиради, Бахнинг “Италия концерти” қаҳру ғазабни босса, Шопеннинг мазуркалари ва Штрауснинг вальслари эса хавотирли туйғуларни аритар экан. Аммо муסיқаннинг ижобий томонлари билан бирга салбий томонлари ҳам мавжуд. Шундай муסיқий оқимлар мавжудки, улар инсон онгини заҳарлаши, маънавиятига путур етказиши мумкин. Шунингдек, “оммавий маданият”ни тарғиб қиладиган муסיқаларнинг борлигини унутмаслигимиз ҳамда уларнинг ёшлар маънавий дунёқарашига таъсири масалаларига эътиборни жалб қилишимиз зарур. Нега деганда, агар инсоннинг қулоғи енгил-елпи, тумтароқ оҳангларга ўрганиб қолса, бора-бора унинг диди, муסיқа маданияти пасайиб кетиши, унинг маънавий оламини сохта тушунчалар эгаллаб олади.

Баркамол авлод тарбиясида ўзимизнинг миллий мумтоз муסיқамизга кўпроқ эътибор беришимиз лозим. Чунки гўзал муסיқа инсонда нафосат, гўзалликни ҳис этишга ўргатади. Гўзалликни ҳис қилган инсондан эса ҳеч қачон ёмонлик чиқмайди. Гўзал муסיқа комил инсонни тарбияловчи бир воситадир. Демак, ўсиб келаётган ёшларда мафкуравий иммунитетни шакллантириш ва уни ҳимоя қилишда миллий ва жаҳон муסיқа маданияти дурдоналари ҳамда замонавий эстрада санъати намуналаридан баҳраманд бўлишлари учун уларга зарур шарт-шароитлар яратиш муҳим аҳамият касб этади.

Адабиётлар:

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Т.: Ўзбекистон, 2017.
2. Хайруллаев М.М. Фаробий ва унинг фалсафий рисоалари. –Т.: Фан, 1963.
3. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: Маънавият, 2008.

(Тақризчи: А.Абдуллаев – фалсафа фанлари доктори, профессор)